Cazuri de aplicare a principiului iconomiei în luptele pentru ortodoxie

Cinstiți Părinți și iubiți frați în Hristos,

După cum s-a ilustrat deja suficient în prezentările anterioare, și după cum reiese în special din faptele înseși, este clar că patria noastră se scufundă nu doar în mlaștina dezastrului național, politic, economic și duhovnicesc, ci acum și în cel al ereziei. Tendințele actuale ale teologiei academice, în ale cărei ape tulburi au fost afundate și în care neîndoielnic vor fi pătate în viitor inimile și gândurile episcopilor, predicatorilor, duhovnicilor și teologilor greci, sunt suficiente pentru a arăta infernul omenește fără de scăpare al ecumenismului contemporan din Grecia. Care este deci motivul pentru care facem referire aici la cazuri de aplicare ale unei iconomii (pogorământ) în luptele dogmatice, atunci când aceste cazuri de aplicare a iconomiei sunt folosite de ecumeniști pentru a combate îngrădirea, așa cum s-a făcut de către Mitropolia Tesalonicului în actele de condamnare a părintelui Nikolaos și a părintelui Theodoros?[1]* Iconomia este numită de Sfântul Fotie cel Mare „restrângerea sau întreruperea pentru o perioadă de timp, a legilor mai stricte sau introducerea celor mai blânde, în funcție de slăbiciunea celor cărora li se aplică, legiuitorul rânduind porunca“[2]. Acest referat are deci menirea de a-i liniști pe frații noștri, în sensul că a avea comuniune cu erezia este un lucru indiferent din punct de vedere duhovnicesc? Că nu contează dacă credincioșii merg la biserici unde sunt pomeniți episcopi sau clerici care au semnat, care susțin sau tolerează în mod tacit sinodul eretic din Kolymbari? Că iconomia în probleme doctrinare este legată de însăși esența doctrinei și că este în același grad și la fel de ușor aplicabilă ca și în celelalte aspecte ale vieții în Hristos? Nu, nicidecum!

Facem această referire din următorul motiv: în cadrul reacțiilor împotriva panereziei ecumenismului, situația din ultimii ani a adus la lumină tendințe eclesiologice care par să conducă spre alte extreme: spre teoria întinării automate a Tainelor ortodocșilor care pomenesc în mod direct sau indirect episcopi cu

cuget eretic, punerea semnului egal între ereticul condamnat nominal și cel condamnat nenominal, asimilarea conducătorilor ereziei cu cei care, din motive de forță majoră, au o anumită comuniune cu aceștia și, în consecință, spre înșelarea eclesiologică potrivit căreia, nicăieri în lume nu mai există episcopi ortodocși, nici măcar unul, și, prin urmare, se afirmă că s-a pierdut apostolicitatea Bisericii. În viitorul apropiat, această concepție îi va conduce pe cei care s-au îngrădit, inspirați fiind de acest cuget, spre căutarea de episcopi în cadrul unei anumite schisme.

Aici nu avem decât să ne amintim că, de multe ori în istoria Bisericii, combaterea unei erezii a dus la formarea unei alte erezii, diametral opuse: nestorianismul a constituit prilej de apariție a opusului său, monofizitismul[3], și arianismul spaniolilor a condus probabil la apariția adaosului „Filioque” al francilor[4]. Chiar și la nivel non-teologic, dezideratul unei „acribii“ rigide și teoria întinării Bisericii prin „iconomie“ în aspecte de ordin etic și practic, a condus la schisma novațenilor[5] și a donatiștilor[6], fapt ce ne arată că întotdeauna există și cealaltă extremă, care ne poate „încerca”, cea a exagerării. În comunicarea de față încercăm smerit să atragem atenţia asupra acestui război „de-a dreapta”, ce are loc la nivel eclesiologic.

1. Despre Sfântul Chiril al Alexandriei și Teodor de Mopsuestia

Analizând cazul care are legătură cu Sfântul Chiril al Alexandriei, observăm următoarele: așa cum reiese din corespondența Sfântului Chiril, Patriarhul Alexandriei, de exemplu, din scrisoarea informativă pe care o trimite papei, Sfântul Celestin, procesul condamnării Arhiepiscopului eretic al Constantinopolului, Nestorie, de către Sinodul al III-lea ecumenic din Efes, a fost provocat de îngrădirea imediată și masivă a poporului, a clerului și a monahilor capitalei, îngrădirea și îndepărtarea de Nestorie fiinfd aplicată în momentul în care Dorotei, episcopul lui Nestorie și împreună slujitor cu acesta, la o sfântă liturghie i-a anatematizat, în prezența lui Nestorie, pe toți cei care mărturiseau că Sfânta Fecioară Maria este Născătoare de Dumnezeu[7]. Și bineînțeles, cei care au recurs la îngrădirea imediată, nu aveau conștiința că sunt sfinți, fapt pe care ni-l va explica în comunicarea sa, părintele Fotios Vezynias.

În primul rând, în epistolele Sfântului Chiril se observă că în perioada în care Sfântul Chiril păstra în mod convenţional (nu cu mulțumire)[8] comuniunea temporară cu Arhiepiscopul cu cuget eretic al Constantinopolului, Nestorie (pe atunci nu erau încă numiți patriarhi), adică înainte de scurgerea perioadei de timp impuse de papa Celestin, pe cei care se îngrădiseră de Nestorie îi considera vrednici de laudă și „împărtășitori" (aflându-se, adică, în comuniune cu el și cu Sinodul din Alexandria). Acest fapt este învederat de a treia scrisoare a sa către Nestorie, în care pe arhiepiscopul cu cuget eretic al Constantinopolului îl numește pe de o parte „preacredincios și preaiubitorul de Dumnezeu împreună-slujitor", însă totodată îl avertizează și constată următoarele: „…și prin această scrisoare te rugăm în chip oficial, îndemnându-te să te îndepărtezi de toate dogmele neruşinate și denaturate pe care le cugeți și le înveți […] și dacă cucernicia ta nu face acest lucru până la termenul stabilit în scrisoarea preacuviosului și cinstitorului de Dumnezeu frate și împreună slujitor al nostru mai înainte pomenit, episcopul orașului Romanilor, Celestin, să știi că nu ai niciun drept și niciun loc alături de noi sau vreun cuvânt în fața preoților și episcopilor lui Dumnezeu […]. Cu mirenii și clericii care, pentru Credință, au fost afurisiți și caterisiți de către tine, noi suntem în comuniune. Fiindcă nu este drept să fie nedreptățiți prin hotărârile tale cei care, cu cunoștință fiind, cugetă drept, fiindcă au procedat corect opunându-ți-se"[9].

Încă și mai grăitoare este însă poziția Sfântului Chiril față de Biserica Antiohiei, în care, prin iconomie, s-a permis ca episcopul cu cuget eretic Teodor de Mopsuestia, care murise, să fie pomenit.

Mai exact, după Sinodul al III-lea Ecumenic din Efes, a apărut o mică schismă bisericească (431-433) între episcopii Antiohiei, din rândul cărora provenea condamnatul Nestorie și restul episcopilor care îl condamnaseră. Aceasta se datora faptului că episcopii din Antiohia, numiți „orientali" sau „asiatici" sau „din Răsărit", aveau dreaptă credință, însă evitau să condamne învățăturile eretice nestoriene, fiindcă voiau să-l excludă de la condamnare pe fratele lor, Nestorie; astfel, printre altele, au întârziat în mod intenționat la lucrările Sinodului[10]. În cele din urmă, schisma aceasta din anul 431 a încetat în anul 433, grație neținerii de minte a răului de către Sfântul (calomniat) Chiril și intervenției imperiale a lui Teodosie al II-lea, dar și pe baza credinței ortodoxe comune și a condamnării nominale a lui Nestorie și a învățăturii acestuia (punct asupra căruia deosebit Sfântul Chiril insista în mod deosebit)[11].

Iconomia aplicată și aici a fost următoarea: dascălul lui Nestorie, episcopul Teodor de Mopsuestia, care murise în anul 428, formulase învățături mai rele decât cele ale ucenicului său, Nestorie; însă, întrucât se bucura de o mare autoritate în mediul Antiohiei, Sinodul al III-lea ecumenic nu l-a condamnat atunci nominal, pentru a nu da prilej adepților săi să se rupă de Biserică, dar a condamnat o scriere a sa în mod anonim[12]. După condamnarea lui Nestorie, adepții acestuia s-au atașat de învățăturile lui Teodor de Mopsuestia, ca de un substitut al celor ale lui Nestorie[13]. Arhiepiscopul Ioan al Antiohiei l-a rugat pe Sfântul Chiril să nu-și dea acordul asupra unei viitoare condamnări nominale și a lui Teodor de Mopsuestia, fiindcă astfel s-ar fi provocat o tulburare uriașă în Antiohia[14]. Sfântul Chiril a încuviințat aplicarea unei astfel de iconomii, explicând motivul pentru care a procedat în acest mod într-o scrisoare a sa adresată Sfântului Proclu al Constantinopolului, convingându-l și pe acesta să consimtă asupra acestei alegeri. Premise ale acestei iconomii au fost, pe de o parte, faptul că în persoana lui Nestorie fuseseră condamnate deja și concepțiile lui Teodor de Mopsuestia, iar pe de altă parte, faptul că Teodor nu mai era în viață, ca să contribuie la apărarea nestorianismului[15].

În epistola sa către Proclu, după ce Sfântul Chiril numește „lucru desăvârșit și înțelept” iconomia anterioară, la care a recurs Sinodul al III-lea ecumenic, de a nu-l numi în mod expres și a nu-l anatematiza pe Teodor ca eretic, adaugă: „Dacă, însă, după cum scrie stăpânul meu, preacuviosul Episcop de Antiohia, Ioan, [adepții lui Teodor de Mopsuestia] ar prefera mai degrabă să ardă decât să facă așa ceva [să-l dea anatemei pe acesta și scrierile lui], atunci de ce să reaprindem o flacără care s-a potolit și să răscolim în mod nepotrivit tulburări care au încetat, riscând ca cele din urmă să se arate a fi mai rele decât cele dintâi?”[16]. La această iconomie temporară face referire și Sfântul Teodor Studitul aproape patru secole mai târziu și o justifică drept o cale specifică de aplicare a iconomiei temporare[17].

Cât de serioasă a fost această iconomie, cu toate că Teodor murise deja și nu fusese condamnat nominal[18], reiese din compararea acestei atitudini a Sfântului Chiril al Alexandriei cu atitudinea sa față de pomenirea sfântului Ioan Hrisostom, adormit și el, în dipticele Bisericii Constantinopolului (amintim că inițial Sfântul Chiril a fost influențat în acest sens de propaganda unchiului său Teofil al Alexandriei [385-412], care a avut rol primordial cu puțini ani mai înainte, în persecutarea Sfântului Ioan Hrisostom); în anul 417 Sfântul Chiril a

fost convins de către Patriarhul Atic al Constantinopolului, care, la rândul său, fusese convins de către Împăratul Teodosie al II-lea, să accepte înscrierea numelui Sfântului Ioan Hrisostom în diptice, pe baza argumentației lui Atic, potrivit căreia pomenirea unei persoane adormite, chiar dacă aceasta a provocat schismă, nu reprezintă o greşeală[19]. Chiril a reacționat însă virulent atunci când a aflat că Sfântul Ioan Hrisostom a început să fie pomenit nu ca mirean (deci, caterisit), ci ca episcop al Constantinopolului și nici nu a vrut măcar să țină seama de faptul că existau încă adepți ai Sfântului Ioan Hrisostom, care se îngrădiseră de ceilalți episcopi și așteptau, pentru a se uni, pomenirea Sfântului Ioan[20]. Sfântul Chiril a fost deci mai tolerant, prin iconomie, față de un adevărat eretic, care murise și nu fusese condamnat nominal, Teodor de Mopsuestia, decât față de un sfânt, Ioan Gură de Aur, adormit anterior, care fusese caterisit în mod oficial, însă pe nedrept (în cele din urmă întreaga problemă și-a găsit rezolvarea prin intervenția Maicii Domnului și Sfântul Chiril a cedat)[21].

Desigur, această iconomie a Sfântului Chiril și a Bisericii față de Teodor de Mopsuestia a fost încununată de succes în cele din urmă, fiindcă, așa cum reiese din Actele Sinodului al V-lea Ecumenic din anul 553, care îl anatematizase pe Teodor post mortem [22], numele acestuia fusese șters deja cu câteva decenii înainte din dipticele din zona Mopsuestiei[23]. În orice caz, din aceste două împrejurări reiese în mod limpede că pomenirea unui eretic nu îi „întinează” în mod inevitabil, adică necondiționat, pe cei care au comuniune cu cei ce-l pomenesc.

2. Despre Sfântul Teodor Studitul

Sfântul Teodor Studitul, marele mărturisitor și părinte al monahismului, ne atrage interesul în mod deosebit în cercetarea subiectului nostru, fiindcă din cauza severității sale în subiectele legate de comuniunea cu erezia, care poate îmbrăca multe forme[24], severitate care a întreținut sfintele sale lupte împotriva ereticilor iconomahi și adulterini, a fost prezentat în mod exacerbat ca susținător al unei acribii rigide, care exclude orice iconomie în relațiile cu cei cu cuget eretic.

Este sugestiv faptul că cei cărora Sfântul Teodor Studitul li s-a opus și față de

care a aplicat, în cadrul principiului iconomiei, întreruperea comuniunii (în parte sau total, după caz), și anume Patriarhii Constantinopolului Tarasie și Nichifor, sunt și ei sfinți ai Bisericii noastre și nu întinați și lipsiți de comuniune, din pricina iconomiei; Canonul 15 al Sinodului I-II al Sfântului Fotie cel Mare (din anul 861) a constituit, se pare, o încercare de moderare a atitudini severe față de erezii, așa cum o concepeau Sfântul Teodor și studiții.

Subiectul „ereziei miheiene", așa cum o numește Sfântul Teodor, a revenit în scurta perioadă cuprinsă între cele două etape ale iconomahiei (726-787 și 813-843); în anul 795 împăratul Constantin al VI-lea (780-797) a închis-o pe împărăteasa Maria într-o mănăstire și s-a căsătorit cu Teodota, (dama de companie a soției sale), care era chiar rudă a Sfântului Platon, starețul Mânăstirii Studion, și a Sfântului Teodor însuși. Patriarhul, Sfântul Tarasie, a tolerat cu nemulțumire pentru o vreme și în tăcere săvârșirea acestei căsătorii nelegiuite, pentru a nu deteriora raporturile dintre Stat și Biserică, care, după după 60 de ani de iconoclasm și persecuții, erau foarte fragile. Urmașul patriarhului, Sfântul Nichifor, silit de împăratul Nichifor I, l-a restaurat sinodal (în anul 806) pe preotul iconom Iosif, „săvârșitorul unirii adultere", cel care binecuvântase căsătoria nelegiuită (795) și care fusese ulterior caterisit (797) de către Tarasie; un mic nou sinod, întrunit în anul 809 l-a restabilit din nou pe iconomul Iosif și i-a anatematizat pe toți cei care nu acceptau această iconomie „mântuitoare". Acest moment a reprezentat și întreruperea pomenirii – realizate până atunci prin iconomie – Sfântului Nichifor, Patriarhul, de către studiți, și începerea unui război deschis (întrucât din anul 806 aceștia îl pomeneau pe Patriarhul Nichifor, însă nu slujeau împreună cu acesta și nu aveau relații cu el[25]). Severitatea Cuviosului Teodor privitor la întreruperea comuniunii cu cei care îi pomeneau pe episcopii „sinodului adulterin" sau aveau legătură sau erau de acord cu aceștia și cu Iosif, ajungea chiar până la evitarea mesei comune cu aceștia.

În acest context, într-o anumită scrisoare a sa, epistola nr. 49, adresată fiului său duhovnicesc, Naucratie, care și el este un sfânt al Bisericii noastre, Sfântul Teodor determină gradul și modul în care este permis o anumită iconomie în relațiile dintre studiți și ortodocșii care îi pomeneau pe iniţiatorii ereziei miheiene sau aveau comuniune cu aceia. În această scrisoare scrie printre altele că, dacă un preot este ortodox, dar îl pomenește pe episcopul eretic (miheian), atunci se poate îngădui doar ca acesta să ia parte la o masă comună și să binecuvânteze și să cânte acolo, nefiind îngăduită slujirea comună cu ereticii[26]. Dacă însă nu

doar preotul, ci și episcopul acestuia, pe care preotul îl pomenește, sunt ortodocși, atunci situația se schimbă și putem să ne împărtășim din mâinile acestui preot sau să slujim împreună cu el; se precizează însă că Sfântul Teodor vorbește aici despre un episcop care (1) nu a luat parte la sinodul din 809, (2) mărturisește că acesta este o „adunare mincinoasă” și (3) îl pomenește pe întâistătătorul său arhiereu de teamă: „Iar despre celelalte întrebări (dacă episcopul nu s-a aflat în sinodul adulter şi îl numeşte adunătură mincinoasă, dar îl pomeneşte pe mitropolitul său care s-a aflat în acel sinod, dacă deci trebuie să ne împărtăşim de la un preot al [acelui] episcop ortodox) am răspuns şi în alte [dăţi], în scrisorile către Evod, că: Pentru iconomie, trebuie [să ne împărtăşim], numai să nu liturghisească împreună cu ereticii [preotul respectiv]. Căci nu e nimic, de vreme ce îl pomeneşte pe episcopul ortodox, chiar dacă acela, de frică, îl pomeneşte pe mitropolitul său, care e eretic. Dacă preotul unui astfel de [episcop] este chemat la priveghere, trebuie să mergem, iar biserica dată lui trebuie acceptată şi trebuie îngăduit ca el [preotul] să vină să liturghisească în ea sau să pomenească vreun mort, desigur ortodox; şi este iertat şi nimic nu-l opreşte pe [preotul] care a primit [biserica de la acel episcop] să liturghisească în ea”[27].

Vreau să vă atrag atenția aici asupra câtorva puncte:

1. Este vorba despre perioada de după anul 809, adică după perioada iconomiei studiților față de Patriarhul Nichifor, este deci o perioadă de tensionare a disputei[28].
2. În această perioadă Sfântul Teodor numește în mod deschis susținerea sinodală a căsătoriei adulterine „erezie miheiană”; ba chiar, nu consideră că această erezie ar fi mai mică decât aceea iconomahiei[29], fiindcă încălcarea Evangheliei o numește „iconomie mântuitoare” și deschide calea spre încălcarea nestăvilită a dumnezeieștilor așezăminte de către excesele episcopilor[30].
3. Pe acest episcop Sfântul Teodor îl numește ortodox (sau având cuget ortodox), cu toate că acesta, de teamă, îl pomenește pe întâistătătorul (mitropolitul) său cu cuget eretic eretic adulterin.
4. O expresie pe care o folosește Sfântul Teodor este ambiguă din punct de vedere sintactic („μόνον μή συλλειτουργοῦντος αὐτοῖς αἱρετικοῖς” (numai să nu liturghisească împreună cu ereticii – genitiv absolut) și nu permite să se înțeleagă imediat dacă drept premisă a acestei comuniuni consideră slujirea cu ereticii a episcopului ortodox în cauză sau a

preotului ortodox aflat sub ascultarea acestuia. Pe baza altor scrieri ale Sfântului, credem că aici se referă la preot[31]. Cu alte cuvinte, preotul în cauză (care se află sub ascultarea episcopului ortodox pomenitor) nu trebuie să slujească împreună cu cei cu cuget eretic adulterin.

5. e) Această poziție a Sfântului Teodor pare să se afle în contradicție cu atitudinea pe care o are Sfântul în alte scrisori ale sale: astfel este, de exemplu Epistola 40, în care Sfântul Teodor critică o mănăstire care a acceptat hirotonii de la un episcop, cu toate că acesta mărturisește că este rău că s-a făcut sinod, Sfântul considerându-l pe acest episcop eretic doar pentru faptul că îi pomenește pe superiorii săi eretici[32]. Cărui fapt se datorează diferența dintre aceste două epistole?

Propun cu smerenie, drept probabilă explicație, faptul că în epistola 49 episcopul „ortodox" pomenit (conform cuvintelor Sfântului Teodor Studitul), cu toate că pomenește un mitropolit eretic („adulterin"), are însă în mod vădit și mărturisitor o atitudine dezaprobatoare față de erezie și față de sinodul susținător al acesteia și nu este părtaș al acestora, ci pomenește, așa cum se spune, din teamă; dimpotrivă, episcopul care hirotonește în Epistola 40, condamna erezia la nivel personal, nevădit, însă în rest părea, poate, indiferent.

Pe baza celor expuse mai sus, sunt de părere că, potrivit Sântului Teodor, nu există în mod necondiționat o „molipsire" din pricina pomenirii unui episcop cu cuget eretic, atunci când există un motiv rezonabil de aplicare a iconomiei, iar în rest există îndrăzneala Mărturisirii Ortodoxe.

3. Despre comuniunea dintre Roma și Constantinopol, în pofida adaosului „Filioque"

Ultimul caz din punct de vedere cronologic, la care vom face referire, este cunoscuta erezie Filioque („și de la Fiul"), termen adăugat de franci la Simbolul de Credință, în articolul despre Sfântul Duh, dorind să indice purcederea Sfântului Duhul nu numai de la Dumnezeu Tatăl, ci și de la Fiul.

Desigur, dat fiind timpul redus pe care îl avem la dispoziție, nu putem face referire la evoluția acestei erezii, care a dus și la întreruperea definitivă a

comuniunii dintre întregul Răsărit ortodox și Apusul eretic în anul 1054. În orice caz, se presupune că această erezie a fost oficializată de către Sinodul din Toledo, Spania, în anul 589 (fapt îndoielnic, însă)[33] și în mod cert, de către Sinodul de la Aachen din 809, sub presiunea politică a reprezentativului rege al francilor, Carol cel Mare. După eforturile franco-latinilor în timpul Papei Nicolae (858-867), de a impune această erezie în nou-înființata Biserică a Bulgariei în jurul anului 866, erezia a fost condamnată de Sinodul întrunit de Sfântul Fotie cel Mare în anul 867 și după cunoscutele peripeții interne, prin care a trecut Patriarhia de Constantinopol, Filioque a fost condamnat din nou la Sinodul al VIII-lea Ecumenic din 879/880[34]. În acest moment, Papa Ioan al VIII-lea, ca și întreaga Patriarhie a Romei, era însuflețit de cugete ortodoxe, în ciuda presiunilor francilor, care au fost principalii promotorii ai ereziei Filioque.

Iconomia excepțională – și, probabil, fără precedent –aplicată aici constă în faptul că, pe de o parte, Sinodul al VIII-lea Ecumenic nu a condamnat nominal pe nici unul dintre susținătorii acestei erezii în Occident și pe de altă parte, în faptul că Papa ortodox Ioan al VIII-lea, deși se afla în comuniune euharistică cu Patriarhia de Constantinopol și cu Patriarhul Fotie cel Mare, rămăsese însă, din iconomie, în comuniune cu episcopii franci care păstrau adaosul „Filioque”, chiar și după Sinodul Ecumenic din 879/880, temându-se ca nu cumva, opunându-se, să provoace impunerea violentă a ereziei în Occident de către franci, și având, de asemenea, și intenția, precum și speranțe întemeiate, să schimbe cugetul eretic al francilor, fără sancțiuni bisericești și întreruperea comuniunii cu aceștia.

În primul rând, grăitoare în acest sens este scrisoarea Papei către Patriarhul Fotie după Sinodul al VIII-lea Ecumenic, prin care cere aplicarea iconomiei; în scrisoarea sa confirmă cugetul său ortodox și îi critică pe cei care îl calomniază, susținând contrariul, și mărturisește că cei care au introdus erezia „Filioque” sunt pasibili de o gravă condamnare, întrucât, denaturând Teologia lui Hristos, pricinuiesc și moarte veșnică adepților lor, făcându-se asemenea trădătorului Iuda[35]. În ceea ce privește însă iconomia, ajunge să îi adreseze Sfântului Fotie următoarele cuvinte: „…fiind un om cu judecată și plin de înțelepciune, credem că nici Sfinția ta nu ignoră faptul că a-i convinge și pe ceilalți episcopi ai noștri să cugete astfel [în chip ortodox, împotriva lui „Filioque”], ne pune într-o mare dificultate. Pentru că nimeni nu ar putea cu ușurință să schimbe atât de grabnic un lucru care privește cele dumnezeiești, cu toate că acesta a debutat într-un timp scurt și nu e statornicit de mulți ani. Și pentru aceasta, ni s-a părut a fi bine să nu

fie silit cu forța cineva dintre ai noștri să părăsească adaosul pe care l-a făcut Simbolului, ci mai bine, cu îngăduinţă și iconomie, pregătește-i cu sfaturi, treptat, să se depărteze de blasfemie”[36].

Sfântul Ghenadie Scholarios, ucenic autentic și urmaș al Sfântului Marcu al Efesului și cel dintâi patriarh (1454-1456) al Constantinopolului după căderea sub turci, comentând cinci secole și jumătate mai târziu, situația Bisericii din Apus, în timpul lui Fotie cel Mare și al Papei Ioan al VIII-lea, confirmă în primul rând faptul că și în Apus existau ortodocși care apărau cu zel învățăturile Sfinţilor Părinţi împotriva adaosului „Filioque“, în așa măsură încât puțin a lipsit să se producă și în Apus o dezbinare („διῃρῆσθαι Λατῖνοι καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐκινδύνευον”)[37] – de aici reiese, prin urmare, că nu a existat de la început întrerupere a comuniunii din cauza ereziei „Filioque” – și pe de altă parte apără autenticitatea scrisorii Papei ortodox, puse la îndoială de franci, și justifică exercitarea iconomiei menite „ca pe frații și cei purtători de aceeași cinste, care se sfâșiau reciproc pentru acestea, să îi mângâie cu nădejdea îndreptării și să îi convingă să se liniștească și să nu fie scandalizați de zvonurile legate de modernisme, fiindcă vor fi dezrădăcinate în liniște și prin metode ecleziastice și părintești”[38]; de asemenea, Gehenadie dă mărturie despre credința ortodoxă a Papei Ioan al VIII-lea și despre faptul că iconomia aplicată de acesta este lăudabilă, confirmă motivele bune ale aplicării acesteia și spune în final că Papa Ioan „a murit în tradițiile și credința pe care i-a încredințat-o Dumnezeu a înfățișat-o lui Dumnezeu nevătămată și neprihănită și s-a arătat în chip vădit că nu s-a gândit niciodată la apostazia generaţiilor următoare” [39].

Părintele Ioannis Romanidis, de ale cărui cugete sănătoase antifrance nimeni nu se poate îndoi, într-un articol care tratează în mod special „Filioque”, dezvoltă pe larg aspectele legate de iconomia aceasta a Papei Ioan și a lui Fotie cel Mare, confirmând-o și justificând-o; printre alte remarci importante, scrie: „puterea Romei nu se consolidase însă atât de mult, încât să îi permită papalității să facă față în anul 879 unui război dogmatic deschis cu francii. Un astfel de conflict deschis ar fi dus la transformarea Romaniei papale într-un ducat franc și a populației romeice în situația în care s-au aflat creștinii care fuseseră cuceriți în alte părți ale Imperiului Roman de Apus de către franci și alte popoare germanice și ar fi însemnat, desigur, și adăugarea prin forță a lui Filioque la Simbolul de credință, așa cum a semnalat Ioan. Totodată, se pare că după moartea lui Carol cel Mare, papii romani au reușit să aibă o influență reală asupra regatelor france,

care recunoașteau puterile magice ale papilor dee a unge împărat în Apus, făcându-l astfel egal cu împăratul din Răsărit. Se pare că Ioan al VIII-lea a avut un extraordinar succes în acest sens și nu există nici o îndoială că rugămintea pe care i-o adresează lui Fotie, de a-i îngădui să folosească persuasiunea pentru eliminarea adaosului Filioque, se baza pe o reală probabilitate de reușită”[40].

Să nu uităm, de asemenea, că este vorba de același Papă Ioan al VIII-lea, care l-a ajutat pe Sfântul Metodie, originar din Tesalonic și luminător al slavilor, să fie eliberat din închisoarea clericilor franci, unde fusese închis din pricina poziției sale față de „Filioque”[41].

Epilog

Cinstiți Părinții și iubiți frați,

Din faptele istorice prezentate mai sus, cred că reiese în mod limpede că doar atunci când s-a respectat cu intransigență mărturisirea Ortodoxiei și condamnarea oficială a ereziei sau pentru forță majoră sau din alte motive ecleziastice, comuniunea parțială sau totală cu cei care mențin cugete eretice sau pomenirea temporară a persoanelor cu cuget eretic, aflate în viață sau moarte (sunt excluși, desigur, în ambele cazuri, cei care au fost condamnați nominal ca eretici de către un Sinod), nu s-a considerat întotdeauna că reprezintă părtășie la erezie sau că determină invaliditatea sau „întinarea“ Tainelor săvârșite de cei care aplică această iconomie, cu alte cuvinte nu este valabilă o presupusă, inevitabilă „întinare” transmisibilă sau „comunicantă“ din partea ereziei. Este limpede că o astfel de „întinare”, de ordin general, ar face imposibilă practicarea iconomiei, deoarece principiul de bază al aplicării iconomiei este, potrivit Sfinților Părinți, evitarea concomitentă a păcatului și a fărădelegii, „οἰκονομητέον ἔνθα μή παρανομητέον“ („iconomia trebuie să se facă acolo unde nu trebuie să se facă fărădelege”)[42]. Să remarcăm, de asemenea, că sfinții au îngăduit uneori comuniunea parțială a altor ortodocși cu cei cu cuget eretic, însă rareori pare să fi aplicat această îngăduință în propria lor relație cu erezia.

Permiteți-mi însă să fac, în contrapondere, unele remarci: nu este îngăduit ca această iconomie să devină colimvitra absolvirii de eventuala noastră răceală sau de starea de a fi căldicei sau de puțina credință în privința apărării dogmelor ortodoxe. În cazul în care pomenirea din iconomie, descrisă anterior, nu se face din motive suficient de serioase și, în principal, pentru binele Bisericii, există un

mare pericol de ordin duhovnicesc, nu pentru că Tainele celor cu cuget eretic sunt invalide și vătămătoare înainte de condamnarea lor sinodală, ci pentru că cei călduceI și reci sunt vătămați de împărtășirea lor cu nevrednicie, de vreme ce nu reușesc să își aducă aportul la luptele ortodoxe. Sfinții Părinți precizează în mod clar că trebuie să ne depărtăm nu numai de comuniunea cu preoții eretici, ci și de cea cu cei învinuiți pe faţă pentru vieţuirea lor[43]. Sacrificiul pe care îl fac astăzi la nivel social și bisericesc clericii care, conform Sfintelor Canoane, s-au îngrădit și care sunt persecutați și calomniați de ecumeniști și nu numai, ca schismatici, ca fiind „în afara Bisericii”, ar trebui să tragă un semnal de alarmă turmei cea cu nume creștin, pentru gravitatea situației actuale. Iar turma cuvântătoare a lui Hristos are datoria de a participa cu orice preț, cu acribie, la slujbe unde nu sunt pomeniți responsabili sau împreună-responsabili pentru existența și menținerea ereziei, iar atunci când acest lucru, din motive insurmontabile, nu este posibil, să prefere clerici care cel puțin condamnă erezia și sinodul eretic și prin urmare acceptă îngrădirea ca fiind conformă sfintelor canoane; de altfel, acest lucru este susținut și de decizia Sinaxei Clericilor și Monahilor Ortodocși. Cuviosul Teodor Studitul ne reamintește de întâietatea dată iconomiei și de faptul că: „precum ştii, definiţia iconomiei este de a nu anula nicidecum ceva din cele statornicite – nici măcar atunci când poți face un mic pogorământ la vremea cuvenită şi pentru un anume motiv, spre a ajunge astfel cu desăvârșire la ceea ce e de dorit – și de a nu permite ca situația să înainteze spre ce e mai rău şi să se pricinuiască pagubă în cele mai desăvârşite lucruri”[44]. Desființarea ereziei nu poate fi realizată decât printr-un Sinod extins al Episcopilor, care poate fi alcătuit chiar și din puțini membri, care va condamna Sinodul din Kolymbari ca eretic. Aceasta este calea indicată de Sfinții Părinți pe parcursul întregii istorii. Însă trecerea clericilor și îndeosebi a episcopilor la lupta de întrerupere deplină a comuniunii cu erezia, va fi posibilă grație unor Credincioși adevărați, care dovedesc că sunt gata să îi susțină întru toate pe conducătorii Bisericii care își vor asuma această mântuitoare cale anevoioasă și cerească.

Vă mulțumesc.

Note:

[1] V. Decizia 2/28.9.2017 a Tribunalului Episcopal al Sfintei Mitropolii a Tesalonicului, în privința Protopresv. Prof. onorific Theodoros Zisis, pp 57-62 (având numele de capitol: „Cazuri de aplicare a principiului iconomiei bisericești în privința episcopilor care propovăduiesc erezie”) și Decizia 3/10.04.2017, adoptată împotriva Pr. Nikolaos Manolis, pp. 55-60. Documentele condamnării ambilor Părinți sunt aproape identice. Considerentul a fost că, de vreme ce (pasămite) prin iconomie comuniunea Sfinților Părinți cu episcopii eretici nu a fost întreruptă întotdeauna, „… cu atât mai mult nu este justificată întreruperea pomenirii Mitropolitului Tesalonicului, dl. Anthimos, mai ales că nu predică „cu capul descoperit” absolut nici o erezie” (pp. 61, respectiv 59).

* La notele de subsol, cuvintele în paranteze drepte, în cadrul citatelor, sunt adaosuri explicative ale autorului (n. trad.).

[2] Fotie cel Mare, Τὰ Ἀμφιλόχια 1, 14 PG 101, 65A: «Καὶ καθ΄ ἕτερον δὲ τρόπον τῶν ἀκριβεστέρων νόμων ἡ ἐπί τινα χρόνον ὑποστολὴ ἢ σχολὴ ἢ τῶν ἀνειμένων εἰσφορά, πρὸς τὴν τῶν δεχομένων ἀσθένειαν, διοικονομοῦντος τοῦ νομοθέτου τὸ πρόσταγμα». Stó Arhim. Ieron Kotsonis, Προβλήματα τῆς “ Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας” [Probleme legate de „iconomia bisericească”], ed. I Damaskos, Atena, 1957, p. 17.

[3] I. Kalogirou, *Ἱστορία τῶν Δογμάτων* [*Istoria dogmelor*], vol. II, ed.P. Pournaras, Tesalonic 1993, pp. 228.229: „Monofizitismul este hristologia alexandrină extremă, fiind astfel opoziția extremă față de nestorianism. Respinge nu doar acceptarea a două persoane în Hristos, ci și cele două firi […] Cu siguranță a existat deja în timpul luptei dintre Chiril și Nestorie, așa cum în rândul adepților lui Chiril au existat și cei care gândeau monofizit”.

[4] Ibidem, p. 317: „Începutul a fost odată cu sinodul local de la Toledo, Spania, din anul 589, la care teologoumena „filioque” a lui Augustin a fost recunoscută drept dogmă și a fost introdusă în Simbolul de credință (niceo-constantinopolitan), în scopul respingerii unor elemente ale arianismului, care era încă prezent în Spania. Prin învățătura despre purcederea Sfântului Duh și de la Fiul s-a crezut că se evidențiază și din această perspectivă egalitatea Fiului cu Tatăl, fiind combătuți astfel arienii, care reduceau importanța Acestuia, considerându-L creatură”.

[5] I. Anastasiou, «Δονατισμός» [Donatismul], Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ

Ἐγκυκλοπαιδεία, vol. 5, ed. Martinos, Atena, 1964, col. 167: „Donatismul, cu toate că a fost considerat schismă, a avut însă și concepții eretice. Fundamenta validitatea botezului și a celorlalte taine nu pe ortodoxia celui ce le săvârșea, așa cum admitea Biserica, ci pe calitatea morală a acestuia[…] și susțineau că numai Biserica lor este adevărată, oricare alta aflându-se în înșelare și în păcat, fiindcă îi primea pe cei căzuți, dacă se pocăiau”.

[6] J. Chapman, „Novatian and Novatianism”, The Catholic Encyclopedia, vol. 11, The Encyclopedia Press Inc., New York 1911, pp. 139.141: „But within a couple of months Novatian was called a heretic, not only by Cyprian but throughout the Church, for his severe views about the restoration of those who had lapsed in the persecution. He held that idolatry was an unpardonable sin, and that the Church had no right to restore to communion any who had fallen into it […] Novatian had refused absolution to idolaters: his followers extended this doctrine to all “mortal sins” (idolatry, murder, and adultery, or fornication). Most of them forbade second marriage, and they made much use of Tertullian’s works”.

[7] Sf. Chiril al Alexandriei, Τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ Πατρὶ Κελεστίνῳ (Ἐπιστολὴ 11η) [Preacucernicului și preaiubitorului de Dumnezeu Părinte Celestin (Epistola 11)] PG 77, 81B.C.: „Și s-a făcut strigăt mare și tot poporul a ieșit năvalnic din biserică. Căci nu doreau să mai aibă comuniune cu aceștia, care cugetau în acest fel; astfel că și acum poporul Constantinopolului este despărțit, excepție făcând doar câțiva nestatornici și cei care îl lingușesc pe acesta. Aproape toate mânăstirile și arhimadriții acestora și mulți din senat nu se adună, de teamă ca nu cumva să-și trădeze credința având comuniune cu acesta și cu cei dimpreună cu el, pe care i-a adus venind din Antiohia, cu toții grăind învățături deformate”.

[8] Idem, Πρός τούς αὐτοῦ Κληρικούς ἐν ΚΠόλει (Ἐπιστολὴ 10η) [Către preoții săi din Constantinopol (Epistola 10)] PG 77, 68C.: „Pentru că avea multă pornire împotriva acelui frate sau cum să îi spun, am zăbovit până la o vreme ca să nu vină la noi zicând: M-ați învinuit de erezie înaintea împăratului”. Idem, Τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ Πατρὶ Κελεστίνῳ (Ἐπιστολὴ 11η) [Preacucernicului și preaiubitorului de Dumnezeu Părinte Celestin (Epistola 11)] PG 77, 81A: PG 77, 81A: „Eu însă mărturisesc, cu toate că m-am gândit să o fac în chip vădit, prin scrisoare sinodală, că nu putem avea comuniune cu cel care spune și cugetă aceste lucruri; nu am făcut însă aceasta. Pentru că m-am gândit că trebuie să dăm

o mână (de ajutor) celor care alunecă și să îi ridicăm ca pe niște frați pe cei care cad, am sfătuit prin scrisori să se ţină la distanţă de o astfel de învățătură greșită”.

[9] Idem, Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῷ Νεστορίῳ (Ἐπιστολὴ 17η, Πρὸς Νεστόριον 3η) [Preacucernicului și preaiubitorului de Dumnezeu Părinte Celestin (Epistola 11), Către Nestorie 3] PG 77, 108A.B.: „… καὶ τρίτῳ σοι τούτῳ διαμαρτυρόμεθα γράμματι, συμβουλεύοντες ἀποσχέσθαι μὲν τῶν οὕτω σκαιῶν καὶ διεστραμμένων δογμάτων, ἃ καὶ φρονεῖς καὶ διδάσκεις, ἀνθελέσθαι δὲ τὴν ὀρθὴν πίστιν […] Καὶ εἰ μὴ τοῦτο δράσειεν ἡ σὴ εὐλάβεια κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν προθεσμίαν ἐν τοῖς γράμμασι τοῦ μνημονευθέντος ὁσιωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν τοῦ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπισκόπου Κελεστίνου, γίνωσκε σαυτὸν οὐδένα κλῆρον ἔχοντα μεθ’ ἡμῶν, οὐδὲ τόπον ἢ λόγον ἐν τοῖς ἱερεῦσι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπισκόποις […] Ἅπασι δὲ τοῖς παρὰ σῆς εὐλαβείας κεχωρισμένοις διὰ τὴν πίστιν ἢ καθαιρεθεῖσι λαϊκοῖς καὶ κληρικοῖς, κοινωνικοί πάντες ἐσμέν. Οὐ γάρ ἐστι δίκαιον τοὺς ὀρθὰ φρονεῖν ἐγνωκότας σαῖς ἀδικεῖσθαι ψήφοις, ὅτι σοὶ καλῶς ποιοῦντες ἀντειρήκασι”.

[10] *Idem*, Κομαρίῳ καὶ Ποτάμωνι ἐπισκόποις (Ἐπιστολὴ 23η) [Episcopilor Comarios și Potamon (Epistola 23)] PG 77, 133C: „Pentru că am auzit că vine preacucernicul și iubitorul de Dumnezeu Ioan, episcopul Antiohiei, am rămas șaisprezece zile, cu toate că întreg sinodul striga și zicea că acela nu vrea să participe la adunare; căci îi era teamă ca preacinstitul Nestorie să nu sufere caterisire, astfel încât să fie luat din Biserica sa și poate că se rușina de acest lucru. Aceasta a arătat ca adevărat și experiența; căci a preferat să nu vină”.

[11] *Idem*, Θεογνώστῳ καὶ Χαρμοσύνῳ πρεσβυτέροις καὶ Λεοντίῳ διακόνῳ (Ἐπιστολὴ 38η) [Preoților Theognostos și Harmosynos și diaconului Leontie (Epistola 38)], PG 77, 169A : „Dar întrucât nu a venit cu un înscris în care să se arate că Ioan dă anatemei învățăturile lui Nestorie și mărturisește că pe acesta l-au caterisit, ci erau scrisorile trimise de acesta, care nu aveau nimic din cele necesare, am spus că nu îl putem primi în comuniune înainte de a săvârși acestea”.

[12] *Idem*, Πρόκλῳ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως (Ἐπιστολὴ 72η) [Lui Proclu, Episcopul Constantinopolului (Epistola 72)], PG 77, 345A.B.: „Să cunoască cuviosia ta că s-a dat sfântului sinod un raport întocmit de acesta, despre care

adversarii spuneau că nu avea nimic sănătos, că a fost măsluit de sfântul sinod, că era plin de semnificații denaturate și izvora (dezvăluia) necredința lui Nestorie . După ce a criticat pe cei care cugetau acestea, din iconomie nu l-a menționat, nici nu l-a dat afurisirii în mod nominal, din iconomie, ca nu cumva unii care îl cinsteau pe acest bărbat să se despartă de Biserică. În acestea iconomia este lucru desăvârșit și înțelept. Dacă cineva este în viață și este de acord cu blasfemiile lui Nestorie sau vrea să apere cele ce a scris acesta, va fi supus el însuși afurisirii. Dacă a trecut la Domnul, este de ajuns, după cum cred, ca cele ce a scris să fie lepădate de către cei care au dreaptă credință, ori de câte ori aceștia dau peste acele cărți și să nu aibă prilej de mai multă tulburare. Și tot ce are legătură cu cele ce au fost lepădate și anatematizate din lucrările lui Nestorie, va fi, de asemenea, lepădat".

[13] *Idem*, Πρός Κληρικούς (Ἐπιστολὴ 70η) [Către preoți (Epistola 70)], PG 77, 342A: „Îi acuză pe episcopii din Răsărit că pasămite au trecut sub tăcere (ascuns) numele lui Nestorie și s-au prefăcut că le resping, dar au trecut la cărțile lui Teodor despre Întrupare, în care se află blasfemii mai rele decât cele ale lui Nestorie".

[14] *Idem*, Πρόκλῳ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως (Ἐπιστολὴ 72η) [Lui Proclu, Episcopul Constantinopolului (Epistola 72)], PG 77, 344D.345C: „Acum, după cum mi-a scris domnul meu, preasfințitul episcop de Antiohia, Ioan, o nouă fierbere a pornit între aceștia și există multă temere ca nu cumva unii nestatornici să se întoarcă la cele de la început. […] Dacă, însă, după cum scrie stăpânul meu, preacuviosul Episcop de Antiohia, Ioan, [adepții lui Teodor de Mopsuestia] ar prefera mai degrabă să ardă decât să facă așa ceva [să-l dea anatemei pe acesta și scrierile lui], atunci de ce să reaprindem o flacără care s-a potolit și să răscolim în mod nepotrivit tulburări care au încetat, riscând ca cele din urmă să se arate a fi mai rele decât cele dintâi?"

[15] V. *supra*, nota 12

[16] V. *supra*, nota 14

[17] Sf. Teodor Studitul, Ναυκρατίῳ τέκνῳ (Ἐπιστολὴ 49η) [Fiului Naucratie (Epistola 49)], apud Theodori Studitae Epistulae (Corpus Fontium Historiae Byzantinae XXXI/1, series Berolinensis), recensuit G. Fatouros, ed. Walter de

Gruyter, (în continuare Fatouros), vol. 1, Berolini et N. Eboraci 1992, p. 141 ș.u. (PG 99, 1085C.1088D): „Ai întrebat pentru ce dumnezeiescul Chiril a făcut iconomie ca să nu se despartă de cei de la Răsărit care pomeneau în diptice pe Teodor al Mopsuestiei, acesta fiind eretic, dacă [aceia] ţineau întregi dogmele cele mai drepte şi cele mai importante ale dreptei credinţe? [şi cea de acum a dumnezeiescului Chiril. Acestea se fac până la o vreme, neavând nimic vrednic de învinuire, nici nu sunt cu ceva în afara legii, ci coboară ştacheta mai jos şi nu ţin de acrivia cea peste măsură. Căci aceasta este iconomia „pentru o vreme”]”.

[18] Faptul că nu a existat o condamnare nominală a lui Teodor de Mopsuestia și că a murit aflându-se în comuniune cu Biserica, a fost prezentat de către adepții săi drept un element în favoarea acestuia. Sfântul Chiril pare că nu acceptă însă aceasta drept argument disuasiv împotriva condamnării post mortem a acestuia și a scrierilor sale. Sfântul Chiril al Alexandriei, Πρόκλῳ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως (Ἐπιστολὴ 72η) [Lui Proclu, Episcopul Constantinopolului (Epistola 72)], PG 77, 345A: „Și după cum spun, mulți se necăjesc din pricina faptului că acum este afurisit un bărbat renumit și adormit [fiind] în comuniune cu Biserica […] Dacă unii din Răsărit au încercat cu nepăsare să facă acest lucru [afurisirea] și nu s-au așteptat la nicio reacție, acum nu trebuie să le ceară socoteală acestora, și mai ales în scris”.

[19] Attic al Constantinopolului, Πρὸς Κύριλλον (Ἐπιστολὴ 75η) [Către Chiril (Epistola 75)] PG 77, 352A.B: „Iar [împăratul] a răspuns că nu este eronat a scrie numele unui bărbat plecat [din această viață], spre statornicia, unirea în cuget și pacea popoarelor. Fiind așadar convins de acestea (și cum ar fi putut fi altfel de vreme ce era necesar?), pentru ca cele ale noastre să nu devină preocupare a mulțimii și ca orașul să nu se obișnuiască cu democrația, m-am pregătit să scriu alocuţiunea […] către cei care nu au comuniune euharistică cu noi. Nici împărtășirea tainelor săvârșite pe Sfânta Masă (Sfânta Euharistie)”.

[20] Sfântul Chiril al Alexandriei, Πρὸς Ἀττικὸν (Ἐπιστολὴ 76η) [Către Attic (Epistola 76)], PG 77, 352D.353A.356D: „Întrebându-i pe cei care veniseră de acolo, am aflat că [numele lui Ioan] a fost trecut nu în listele mirenilor, ci în cele ale episcopilor. […] Căci cum poate fi trecut laolaltă cu preoții lui Dumnezeu și cum poate avea aceași parte cu aceia cel care a fost scos afară din treapta preoțească? Cum va fi în listele slujitorilor cel ce a fost scos în afara zidurilor Bisericii? […] a așeza un mirean dimpreună cu cei ce s-au remarcat în treapta

preoțească și a-i acorda aceeași măsură a cinstei este ca și cum am am zgudui din temelii așezămintele Bisericii”.

[21] Sfântul Nicodim Aghioritul, „Λόγος ἐγκωμιαστικός εἰς τήν ἀνακομιδήν τοῦ λειψάνου τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρός ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου” [Cuvânt de laudă la aducerea moaștelor celui întru sfinți Părintelui nostru Ioan Gură de Aur] (dintr-un manuscris al Sf. Mânăstiri Sf. Ioan Hrisostom, Naxos), apud Εἰς τόν Οἰκουμενικόν Διδάσκαλον καί Φωστῆρα τῆς Ἐκκλησίας ἅγιον Ἰωάννην τόν Χρυσόστομον, ed. „Orthódoxos Kypséli”, Tesalonic f.a, p. 23; potrivit istorisirii, Maica Domnului, i-a împăcat, în vedenie, pe Sfântul Ioan Hrisostom, cel nedreptățit, care murise, și pe Chiril, care trăia, spunându-i celui dintâi: „Pentru mine ai fost iertat; căci mult s-a străduit [Chiril] pentru mine, rușinându-l pe Nestorie cel necuviincios și pe mine m-a vestit ca Născătoare de Dumnezeu; căci din neștiință a dobândit părere proastă despre tine și arată vădit că o va lepăda pe aceasta în desăvârșită cunoștință”.

[22] Acte, actul IX, 4, 8-18 *apud* Mitropolit Meletie al Nicopolei, Ἡ Ε’ Οἰκουμενική Σύνοδος (Εἰσαγωγή, Πρακτικά, Σχόλια) [Sinodul al VIII-lea Ecumenic (Introducere, Acte, Comentarii)], Atena, 1985, p. 574-580.

[23] Acte, actul V (partea I, subiectul V) *apud* Mitropolit Meletie al Nicopolei, *op. cit.*, p. 392: „Și aceia, încredințându-ne de veridicitatea celor ce aveau să spună, prin înfricoșătoare jurăminte, și amintind și vârsta pe care o aveau, au spus că nu aveau cunoștință când a fost șters numele lui Teodor cel vechi din sfintele diptice, știau însă că în locul lui a fost scris Chiril, cel de sfântă pomenire, Arhiepiscop al marelui oraș Alexandria. Și am constatat, Dumnezeu ne este martor, că mărturiile lor erau confirmate și de sfintele diptice pe care le aveam în mâinile noastre”.

[24] Sugestivă este în acest sens analiza a diferite cazuri, sub formă de întrebări şi răspunsuri, dezvoltată în scrisoarea 552, lipsită de titlu (Soluții pentru diferite capitole) (Fatouros, vol. 2, p. 840-846, PG 99, 1660C-1668A).

[25] Sfântul Teodor Studitul, Θεοφίλῳ Ἡγουμένῳ (Ἐπιστολὴ 39η) [Egumenului Teofil (Epistola 39)],Fatouros, vol. 1, p. 113 (PG 99, 1048D.1049A): „Şi dacă ar zice cuvioşia ta cum de nu am spus aceasta mai înainte de robie, ba că şi noi i-am pomenit pe cei din Bizanţ, aceea să se ştie că [atunci] nu fusese sinod, nici era pronunţată anatema şi dogma cea rea. Şi mai înainte de acestea nu era sigur dacă trebuie să ne depărtăm cu totul de cei fărădelege sau numai să fugim de

împărtăşirea pe faţă cu ei, dar să-i pomenim [totuşi], printr-o iconomie cuvenită până la o vreme. Dar când necredinţa eretică a ieşit limpede pe faţă şi a fost dată la arătare prin sinod, trebuie de acum să-ţi arăţi pe faţă evlavia ta, împreună cu toţi ortodocşii, prin faptul de a nu te împărtăşi cu cei rău credincioşi, nici să pomeneşti pe vreunul din cei aflaţi în sinodul cel adulter sau care cugetă la fel cu el [cu sinodul adulter]".

[26] *Idem*, Ναυκρατίῳ τέκνῳ (Ἐπιστολὴ 49η) [Fiului Naucratie (Epistola 49)], Fatouros, vol. 1, p. 143 (PG 99, 1089B).

[27] *Ibidem*, Fatouros, vol. 1, p. 143 (PG 99, 1088D.1089A.): „Περὶ δὲ τῶν ἄλλων πεύσεων (εἰ ὁ ἐπίσκοπος οὐχ εὕρηται εἰς τὴν μοιχοσύνοδον, καλοίη δὲ αὐτὴν ψευδοσύλλογον, μνημονεύοι δὲ τὸν ἐν αὐτῇ εὑρεθέντα μητροπολίτην αὐτοῦ· ἐκ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἐπισκόπου ὀρθοδοξοῦντος, εἰ χρὴ κοινωνεῖν) ἀπεκρίθην καὶ δι´ ἑτέρων, τῶν πρὸς Εὐόδιον γραμμάτων, ὅτι ναί, οἰκονομίας χάριν, μόνον μὴ συλλειτουργοῦντος αὐτοῦ αἱρετικοῖς. Εἰς οὐδὲν γάρ ἐστι, μνημονευομένου τοῦ ἐπισκόπου ὀρθοδόξου ὄντος, κἂν ἐκείνου φόβῳ αἱρετικὸν ἀναφέροντος τὸν οἰκεῖον μητροπολίτην. Τοῦ τοιούτου πρεσβυτέρου καὶ εἰς παννυχίδα προσκαλουμένου, ἰτέον, καὶ ἐκκλησίαν παρ´ αὐτοῦ δεδομένην ληπτέον καὶ εἰς αὐτὴν ἐρχομένου αὐτοῦ λειτουργῆσαι παραχωρητέον ἢ καὶ μνημονεῦσαι νεκρόν, ὀρθόδοξον μέντοι, συγχωρητέον καὶ ἐν αὐτῇ λειτουργεῖν τὸν λαβόντα οὐδὲν κωλυτέον".

[28] Editorul scrisorilor Sfântului Teodor, G. Fatouros (vol. 1, p. 194*), plasează scrisoarea în anii 810-811. („Aus den Ausführungen des Theodoros über die zerstreuten Studiten usw. geht hervor, daß der Brief nicht gleich nach Januar 809 geschrieben wurde. Er ist wahrscheinlich auf 810-811 anzusetzen"). În orice caz, din conținutul acesteia, unde se vorbește despre „sinodul adulter", reiese că și întreruperea deplină a comuniunii cu Patriarhul Nichifor este plasată tot după anul 809.

[29] Sfântul Teodor Studitul, Στεφάνῳ ἀναγνώστῃ καί τοῖς σύν αὐτῷ (Ἐπιστολὴ 53η) [Citeţului Ştefan şi celor împreună cu el (Epistola 53)],Fatouros, vol. 1, p. 159 (PG 99, 1108A.): „Iar acest lucru, care ţine de erezia iconomahă, chiar dacă vine în al doilea rând, nu este însă mai mic în ochii celor ce privesc drept credincios]".

[30] *Cf. Idem*, Λέοντι Πάπᾳ Ῥώμης (Ἐπιστολὴ 33η) [Papei Leon al Romei (Epistola 33)], Fatouros, vol. 1, p. 92 (PG 99, 1017C.1020A): „… adică ceea ce s-a spus

acolo prin desfrânarea idolatră s-a făcut și aici prin confirmareα cununării adulterinilor. Pentru că ambii față de același Domn fac neascultare, cei dintâi prin încălcarea legii, iar ceilalți prin încălcarea Evangheliei. […] pe cei care s-au luptat pentru adevăr și pentru dreptate până la sânge, precum au fost Sfântul Ioan Botezătorul și Sfântul Ioan Gură de Aur, le interzic să îi imite. Susțin că fiecare dintre ierarhi are o putere mai mare decât canoanele, în contradicție cu cele ce stabilesc acestea”.

[31] În aceeași epistolă, Idem, Ναυκρατίῳ τέκνῳ (Ἐπιστολὴ 49η) [Fiului Naucratie (Epistola 49)], Fatouros, vol. 1, p. 143 (PG 99, 1089B): „Dar dacă [preotul] pomeneşte vreun episcop eretic, chiar dacă [preotul] are vieţuire fericită, chiar dacă e ortodox, trebuie să ne depărtăm de dumnezeiasca împărtăşanie; dar când e vorba de masa de obşte – de vreme ce doar acolo [la liturghie], din frică, îl pomeneşte [pe episcopul eretic] – ar putea fi acceptat [acel preot] să binecuvânteze şi să cânte cu noi, dar numai dacă nu a slujit, nici nu a avut conştient părtăşie nici cu eretic, nici cu episcopul său, nici cu vreun altul [de acest fel]”. De asemenea, într-o altă scrisoare, într-un context similar, Idem, Ναυκρατίῳ τέκνῳ (Ἐπιστολὴ 40η) [Fiului Naucratie (Epistola 40)], Fatouros, vol. 1, p. 117 ș.u. (PG 99, 1053C.D): „Despre celelalte întrebări ale tale: la prima, despre preotul ortodox, dar care pomeneşte din frica de prigoană, pe episcopul eretic, ţi s-a răspuns mai înainte, dar [îţi răspund] iarăşi: dacă nu va liturghisi împreună cu un eretic şi nu se va împărtăşi cu unii ca aceştia, trebuie primit unul ca acesta când e vorba de mâncat împreună şi de psalmodiere şi de binecuvântarea bucatelor (şi aceasta prin iconomie), dar nu la dumnezeiasca împărtăşanie]”.

[32] *Idem*, Ναυκρατίῳ τέκνῳ (Ἐπιστολὴ 40η) [Fiului Naucratie (Epistola 40)], Fatouros, vol. 1, p. 119 (PG 99, 1056D.1057A): „Preotului şi egumenului le-ai răspuns bine: să fie opriţi de la liturghisire cei hirotoniţi acum de către arhiereul aflat de curând în biserică, dar care zice în acelaşi timp că în chip rău s-a făcut sinodul şi că „pierim”. Fiindcă pentru ce, mărturisind [dreapta credinţă], nu fuge de pierzanie, despărţindu-se de erezie, ca să rămână episcop înaintea lui Dumnezeu? Iar acum sunt primite [valabile] hirotoniile lui! Dar de ce, fiind limpede erezia [lui] egumenul a mai adus la o hirotonie eretică pe fraţi? Aşadar, dacă cel ce i-a hirotonit s-ar fi îndreptat, puteau deîndată să lucreze cele sfinte, dar cât timp este în erezie, prin faptul că pomeneşte un eretic la liturghie, chiar dacă ar spune că are cuget sănătos, cei pe care i-a hirotonit nu sunt cu adevărat liturghisitori ai lui Dumnezeu]”.

[33] Fericitul Părinte Arhimandrit Spyridon Bilalis dovedește cu argumente aproape irefutabile, că nu a existat o astfel de timpurie întărire sinodală a ereziei și că Actele Sinodului de la Toledo au fost măsluite. Arhim. Spyridon P. Bilalis, Ἡ αἵρεσις τοῦ Filioque, τομ. Α’ (ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ θεώρησις τοῦ Filioque), ed. Orthodoxos Typos, Atena, 1972, p. 62-68.

[34] V. remarcabila ediție a Actelor Sinodului, *apud* Dositei al Ierusalimului, Τόμος Χαρᾶς, ed. îngrijită de K. Siamakis, ed. B. Rigopoulos, Tesalonic 1985, pp. 257-386. Condamnarea adaosului „Filioque” la pp. 376-382 (Actul VI), dar și în Actul următor, Actul VII.

[35] Ἐπιστολὴ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου Πάπα Ρώμης τοῦ η΄ πρὸς τὸν ἁγιώτατον Φώτιον ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως [Scrisoarea fericitului Papă Ioan al VIII-lea către preasfințitul Fotie, arhiepiscopul Constantinopolului], în „Πρακτικὰ τῶν Ἁγίων καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων”, ed. Coliba Sfântul Proroc Ioan Botezătorul, Sfântul Schit Sfânta Ana, vol. III, Sfântul Munte, 1976, p. 478a.b: „… Pe cei care cutează a face acestea îi așteaptă o grea osândă […], dar și pe cei care s-au bazat pe propria lor părere (minte) pentru a face aceasta, îi judecăm ca pe niște călcători ai cuvintelor dumnezeiești și falsificatori ai teologiei Stăpânului Hristos […] și îi punem alături de Iuda, pentru că la fel a cutezat și el, dar și pe aceia dintre credincioși, care sunt membri ai trupului Acestuia (al lui Hristos) și care se sfâșie și se separă unii de ceilalți și astfel îi duc pe aceștia la moartea veșnică și mai mult pe ei înșiși, îi sugrumă ca acel ucenic necinstit (sic) […] potrivit este frăției tale a nu avea nici o pricină de supărare împotriva noastră, nici ca mai departe să se rupă de trupul Bisericii, ci mai mult să se lupte împeună cu noi cu iconomie și îngăduință și pe ceilalți, cei care s-au depărtat de la adevăr, să îi readucă la acesta”.

[36] Ibidem, p. 478b: „… οἰόμεθα δὲ μηδὲ τὴν σὴν ἱερότητα ἀγνοεῖν, ὡς οὖσαν νουνεχῆ τε καὶ πλήρη σοφίας, ὅτι τὸ καὶ τοὺς λοιποὺς ἡμῶν ἐπισκόπους καταπεῖσαι οὕτω φρονεῖν, εἰς δυσχέρειαν ἡμῖν οὐ μικρὰν ἐμπίπτει. Ὅτι πρᾶγμά τι θειότερον οὕτω ταχέως μεταβαλεῖν, οὐδεὶς ἂν εὐκόλως δυνηθείη, εἰ καὶ βραχεῖ χρόνῳ τὴν ἔναρξιν εἴληφε καὶ οὐκ ἔστι παγιωθὲν ἐκ πολλῶν ἐνιαυτῶν· καὶ διὰ ταῦτα καλῶς ἔχειν ἔδοξεν ἡμῖν, ἵνα μὴ κατὰ βίαν ἀναγκασθῇ τις παρ΄ ἡμῖν ἐᾶσαι τὴν προσθήκην ἣν ἔφθασεν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθεῖναι, ἀλλὰ μᾶλλον μετὰ ἐπιεικείας καὶ οἰκονομίας παρασκεύασον τούτους κατὰ βραχὺ παροινοῦντα [mai degrabă: παραινῶν τοῦ] ἀποστῆναι τῆς βλασφημίας”.

[37] Sfântul Ghenadie Scholarios, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τμῆμα Α΄ [Despre purcederea Duhului Sfânt, partea I] (Περὶ τῶν αἰτίων τοῦ σχίσματος κατ' ἐπιδρομήν) [Despre cauzele schismei – pe scurt], §6, apud Oeuvres Completes de Gennade Scholarios, tome II, ed. L. Petit – X. Siderides – M. Jugie, Paris 1929, p. 16: „Mai mult au venit la romani de acolo, pentru că mulți apărau Bisericile din Răsărit și astfel au fost în primejdia de a se dezbina și latinii, atunci când au examinat cauzele schismei, care pe toți i-a întristat, în discuțiile pe care obișnuiau să le facă aceia, cu pretexte i-au îndepărtat pe ai noștri și au crezut că credeau cu mai multă înțelepciune în Duhul Sfânt, rămânând [credincioși] celor din vechme". Semnalarea acestei situații deosebite, *apud* Arhim. Sp. Bilalis, Ἡ αἵρεσις τοῦ Filioque, τομ. Α΄ (ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ θεώρησις τοῦ Filioque), ed. Orthodoxos Typos, Atena 1972, p. 82, nota 190.

[38] Sfântul Ghenadie Scholarios, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως, op. cit. p. 16: „După cum se vede din scrisoarea lui către Fotie, pe care o condamnă cei care nu au adevărul, judecând totul după înțelegerea lor vicleană, după ce trebuie să recunoaștem această măsluire, de vreme ce aparent lucrurile mărturisesc la fel și sunt în acord? […] Fiindcă cine nu știe că, înainte de adaos orice pricină îl avea ca punct de referință pe președintele (întâistătătorul) Romei și revendicarea mărturisirii comune și a credinței, precum și condamnarea și rezolvarea pricinilor lor, ca pe frații și cei purtători de aceeași cinste, care se sfâșiau reciproc pentru acestea, să îi mângâie cu nădejdea îndreptării și să îi convingă să se liniștească și să nu fie scandalizați de zvonurile legate de modernisme, fiindcă vor fi dezrădăcinate în liniște și prin metode ecleziastice și părintești".

[39] *Ibidem*, p. 17: „…καὶ μετὰ ταῦτα τοῖς ἐγνωσμένοις ἐναποθνήσκων καὶ τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, ἣν ἐνεπιστεύθη, χωρίς τινος ζημίας καὶ ἄσπιλον παραδιδοὺς τῷ Θεῷ, δῆλος γέγονε μηδὲ βαλόμενος ἐν νῷ ποτε τὴν ὑστέρων ἀποστασίαν".

[40] În cadrul foarte interesantei sale analize, părintele Ioannis Romanidis scrie și următoarele, confirmând atât pozițiile lui Scholarios, cât și autenticitatea și adevărul controversatei scrisori a Papei Ioan al VIII-lea către Sfântul Fotie cel Mare: John S. Romanides, „Franks, Romans, Feudalism and Doctrine. The Filioque (part 3)"

http://www.romanity.org/htm/rom.03.en.franks_romans_feudalism_and_doctrine.03.htm „Without ever mentioning the Franks, the Eighth Ecumenical Synod of 879 condemned those who either added or subtracted from the Nicene-

Constantinopolitan Creed, and also those who had not yet accepted the Seventh Ecumenical Synod. It must first be emphasized that this is the first instance in history wherein and Ecumenical Synod condemned heretics without naming them. In this case, the heretics are clearly the Franks. It is also significant that Pope John VIII's Commonitorium to the Synod does not mention the need to condemn those who either add or subtract from the Creed. There is, however, a letter of John to Photios, which is usually published at the end of the acts of the Synod, in which the Filioque is vigorously condemned, and is described as something added not long ago, but never in the Church of Rome. The letter also requested that admonition from the pope be used for its removal, since a harsher approach may lead to its addition by force. It has been argued that the surviving version for the letter is a product of the fourteenth century. However, the existing version fits in perfectly with the conditions of Papal Romania under Frankish domination at the time of John VIII, which could not have been known by either a Frank or an East Roman in the fourteenth century. The power of the Franks over the Papacy, although not completely broken after the death of Charlemagne in 814, was in any case weakened with the dissolution of his Empire, and, in turn, neutralized by the reconquest of South Italian Romania from the Saracens by the Roman army beginning in 876. However, Roman power had not been so strongly established that the Papacy in 879 could afford an open doctrinal war with the Franks. Such an open conflict would have led to the transformation of papal Romania into a Frankish duchy, and of the Roman population into the condition of the Romans conquered in other parts of Western Romania by the Franks and other Germanic nations and, of course, also would have meant the addition of the Filioque to the Creed by force, as pointed out by John. At the same time, the Roman popes, after the death of Charlemagne, seem to have gained a real influence over the Frankish kingdoms which recognized the magical powers of the popes to anoint an emperor in the West, thus making him equal to the emperor in the East. John VIII seems to have been extraordinarily successful in this regard, and there is not doubt that his request to Photios to be allowed to use persuasion for the removal of the Filioque was based on a real possibility of success […] Of course, German teachers could be very convincing on question of dogma, only by holding a knife to the throat. Otherwise, especially in the time of imposing the Filioque, the theologians of the new Germanic theology were better than their noble peers, only because they could read and write and had, perhaps, memorized Augustine".

[41] Protopresv. Ioannis Romanides, Δογματική καί Συμβολική Θεολογία τῆς

Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας [Teologia Dogmatică și Simbolică a Bisericii Ortodoxe Sobornicești], vol. I, ed. P. Pournaras, Tesalonic 1999, pp. 331 ș.u. V. și „Ἡ ἑνότης τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως εἰς τούς Βίους τῶν Ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου” [Unitatea Bisericilor din Răsărit și din Apus în viețile Sfinților Chiril și Metodie], în Θεολόγοι τῆς Θεσσαλονίκης [Teologi ai Tesalonicului], Πατερικά 4, ed. Vryennios, Tesalonic 1997, pp. 13-25.

[42] Grigorie al VI-lea al Constantinopolului, Πρός τόν Μολδαβίας Βενιαμίν (1837), *apud* K. Delikanis, Περιγραφικός Κατάλογος τῶν ἐν τοῖς Κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακίου σῳζομένων ἐπισήμων ἐγγράφων [Catalog descriptiv al actelor oficiale păstrate în Codicii Arhivei Patriarhale], vol. III, Constantinopol, 1905, p. 553: „Firește, am învățat că trebuie să aplicăm iconomia în funcție de împrejurări, dar acolo unde nu este ilegal, nici nu ne este îngăduit nouă, cărora Dumnezeu ne-a încredințat păstrarea cu strictețe a sfintelor legi, să le încălcăm folosind ca pretext principiul iconomiei și să mutăm hotarele puse din vechime de către Părinți”. (v. și Arhim. Ieron Kotsonis, Προβλήματα, op. cit, p. 35).

[43] Sfântul Teodor Studitul, Πρὸς τὴν σπαθαρέαν, ἧς τὸ ὄνομα Μαχαρᾶ (Ἐπιστολὴ 553η) [Către soţia unui spătar al cărei nume e Mahara], ed. Fatouros, vol. 2, p. 847 (PG 99, 1668D): „Căci a te împărtăşi de la un eretic sau de la unul învinuit pe faţă pentru vieţuirea sa, ne înstrăinează de Dumnezeu şi ne face familiari diavolului”. Sfântul Marcu Eugenicul, Πρὸς Ἀρσένιον [Către Arsenie], *apud* Sfântul Marcu Eugenicul, *Opere* (Τὰ Εὑρισκόμενα Ἅπαντα), vol. 1, ed. Cristian Chivu, Editura Pateres, Bucureşti 2009, p. 328: „La fel și în privința persoanelor învinuite: dacă au fost învinuite pe față și au fost aduși martori ai vinei lor, datori sunt toți – și clericii, și mirenii – să se despartă de ei. La fel e și dacă păcătuiesc pe față]”.

[44] Sfântul Teodor Studitul, Θεοκτίστῳ μαγίστρῳ (Ἐπιστολὴ 24η) [Lui Teoctist, magistrul (Epistola 24)], ed. Fatouros, vol. 1, p. 64 (PG 99, 984B): „Οἰκονομίας γὰρ ὅρος, ὡς οἶσθα, μήτε τι τῶν κειμένων ἀθετεῖν καθόλου, μήτε ἐφ’ ᾧ οἷόν τε μικρὸν ὑφεῖναι κατὰ καιρὸν καὶ λόγον, ὡς ἐντεῦθεν εὑρεῖν τὸ ζητούμενον ἀτεχνῶς, πρὸς τὸ σφοδρότερον ὑπάγεσθαι τῷ πράγμj ατι καὶ ζημιοῦσθαι τὰ τελεώτερα”.

https://www.marturisireaortodoxa.ro/wp-content/uploads/2018/10/Instances-of-Oikonomia-in-Struggle-for-Orthodoxy.pdf